

De toekomstbestendige keuzes van Artis

Landschapsarchitecten krijgen een kijkje tijdens excursie van Het Plein

Sinds het ontstaan van Artis is de dierentuin volop in beweging. In de loop der jaren is de functie van dierentuinen uitgebreid naar bescherming en uitbreiding van bedreigde soorten en dat heeft gevolgen voor de inrichting. Als oudste dierentuin van Nederland in een historisch deel van Amsterdam heeft de organisatie met veel verschillende belangen en eisen te maken. Tijdens de vakexcursie voor landschapsarchitecten van Het Plein kregen de deelnemers inzicht in de plannen voor 2030 en in de overwegingen achter de verschillende dierenverblijven.

Auteur: Heidi Peters

Foto's: Francien van Kempfen, Mathieu Derckx, Dingeman Deijns en Heidi Peters

Artis is in 1838 opgericht en hanteert de slogan *Natura Artis Magistra*: de natuur als leermeester van onze cultuur. Bij Artis worden er doorlopend projecten uitgevoerd, vertelt Caspar van Baal, projectmanager strategie, ontwikkeling & bouw van Artis. 'Gedurende de jaren verandert de plattgrond van het terrein doorlopend, door nieuwe inzichten en andere dieren die naar Artis worden gehaald. De visie is nu: meer

ruimte voor minder soorten.' In de afgelopen tien jaar is er al heel veel veranderd. De papegaaienlaan is nu een laan met eetbare tuinen, de olifanten zijn verhuisd naar een veel grotere ruimte, de gibbons hebben een nieuw verblijf en de voliëre is ongeveer verdubbeld. Verder zijn, onder meer, het leeuwenverblijf, het jaguarverblijf en het Artisplein vernieuwd. Een van de lopende projecten is een groot aquarium.

'Artis heeft een Ruimtelijk Masterplan 2030 gemaakt, dat op de website staat en voor iedereen toegankelijk is. Het masterplan gaat niet alleen over de dieren, maar ook hoe wij Artis zien als het gaat over natuur, over water en duurzaamheid. Zo ligt Artis vrij laag, waardoor er bij flinke regenval al snel overlast ontstaat en de wegen eromheen blank staan. Daarom is Artis in gesprek met de gemeente om hier duurzame oplossingen voor te vinden, bijvoorbeeld door het realiseren van filtersystemen.'

Aanvliegend 'wild'

Naast de wilde dieren leeft er ook van alles binnen de muren van Artis, zoals vogels en insecten die komen aanvliegen. Bij elke verbouwing en aanpassing wordt hier, in het kader van de biodiversiteit, rekening mee gehouden. Maar soms lossen de dieren het zelf op, weet Van Baal: 'In het voormalige leeuwenverblijf huisde in een heder a een hele grote mussenkolonie. Toen de leeuwen vertrokken, konden we dus niet zomaar de heder a weghalen. Maar

In de tunnel kun je de leeuwen van heel dichtbij ervaren

Het Plein

Het Plein is een samenwerkingsverband van bedrijven die zich allemaal inzetten voor een mooiere, betere, slimmere openbare ruimte. Tweemaal per jaar organiseert Het Plein een excursie voor landschapsarchitecten en -ontwerpers en medewerkers van overheden en adviesbureaus. Tijdens de Vakbeurs Openbare Ruimte bouwen de deelnemers gezamenlijk een plein waarop bezoekers ontvangen worden. Het Plein wordt gevormd door SmitsRinsma, Rots Maatwerk, De Enk Groen & Golf, Brickworks Vande Moortel, ecoDynamic, Boot & Dart Boomkwekerijen, Selux Lighting, TreeBuilders, DDC AquaCare, FURNS en Berding Beton.

De olifantbrug vanuit het perspectief van de bezoeker

Bij het jaguarverblijf

wat bleek: nadat de leeuwen verhuisd waren, vertrokken de mussen na een paar weken en vestigden zich opnieuw bij de leeuwen.' Onderdeel van het masterplan is ook een energieplan. Dit plan behelst onder andere de ambitie om gebouwen beter te isoleren en de installatie van een warmte-koudeopslag- (wko-) installatie. Dit is slechts een fractie van wat in het Masterplan genoemd wordt.

Architecten aan het woord

Na de inleiding door Caspar van Baal, volgen presentaties van landschapsarchitecten Francien van Kempen, Mathieu Derckx en Dingeman Deijs. Van Kempen is betrokken geweest bij het ontwerp van het Artisplein

dat, inclusief een nieuwe fontein en serre, is ontworpen door landschapsarchitect Michael van Gessel.

Het vernieuwde Artisplein is uitgerust met een bestrating in een patroon als ware het een tapijt. Het plein grenst aan de volière met daarvoor de lange fontein c.q. kinderspeelplaats die Rots Maatwerk heeft ontwikkeld. Deze bestaat uit verschillende watereffecten, van sproeier tot nevel en waterval, over een lengte van 62 meter. Foto's van de ontwikkeling tonen hoe geavanceerd elk onderdeel van zowel het watereffect als de ondergrondse techniek is. De naastgelegen volière is fors vergroot en uitgerust met onder andere knotwilgen die elders

in Nederland op een dijk stonden en plaats moesten maken. Wie nu, negen jaar later, langs de volière wandelt, ziet een blakende groene volière met forse knotwilgen en kroos op het water.

Tien jaar ontwikkeling voor de jaguars

Landschapsarchitect Mathieu Derckx werd jaren geleden gevraagd het nieuwe jaguarverblijf vorm te geven. Een proces dat, bleek uiteindelijk, tien jaar besloeg. Hij deed hiervoor kennis op van de dieren, hun natuurlijke leefomgeving en vanzelfsprekend de veiligheid voor de bezoeker. De twee jaguars moesten een plek krijgen die weliswaar veilig en afgesloten was, maar tegelijkertijd zo veel mogelijk opging in

De volièr met veel gevestigd groen en op de voorgrond de waterlijn van 62 meter lang en 2 meter breed

de omgeving. Het resultaat is een organisch gevormde metalen constructie met daaromheen netten. Er staan bomen en veel ander groen in. Minstens zo belangrijk als de binnenkant van het verblijf, is ook de buitenkant. Er is gekozen voor een avontuurlijke constructie waarin je wordt uitgenodigd te klimmen om in het verblijf te kunnen kijken. Het vergde veel tijd, veel tekeningen, onderzoek en maquettes, en natuurlijk speelde de fondsenwerving ook een rol. Het resultaat mag er zijn.

Wat gebeurt er als zes olifanten een duik nemen?

Dingeman Deijs was nog maar net z'n bureau gestart, toen hij de opdracht kreeg een brug van 55 meter te ontwerpen voor bezoekers die de olifanten wilden bekijken. Hij stelde een verdiepte 'brug' voor die tussen twee waterpartijen doorloopt, met aan de ene zijde de olifanten en de andere kant de giraffen. Deze brug is verdiept aangelegd, waardoor je als bezoeker vanuit een ander, lager perspectief, naar de olifanten kijkt. De constructie is zodanig gemaakt dat wanneer het water wat overstromt, het direct over de cortenstalen wand spoelt en in een pomp wordt opgevangen. Want wat gebeurt er met het water wanneer zes olifanten tegelijk een duik nemen? Dat kun je je afvragen en dat gebeurde dus ook. Ingenieursbureau TAUW is

ingeschakeld om dat te berekenen. Een unieke opdracht, kun je wel zeggen. Net voor de wand is het water 4 meter diep waardoor de olifant er niet kan staan, en een onzichtbare barrière voorkomt dat de olifanten bij het publiek kunnen komen.

Het omvangrijke leeuwenproject

De Enk Groen & Golf legde het leeuwenverblijf aan. Een van de uitgangspunten van de architecten, landschapsarchitect Thijs de Zeeuw en architect Alexander Lefebvre, was het creëren van gelijkwaardigheid tussen mens en dier en onverwachte ontmoetingen. Een ander uitgangspunt is veiligheid; een leeuw kan vanuit stilstand 8 meter hoog springen. Verder zijn er verblijfplekken nodig in de verschillende deelgebieden: de open zandvlakte, de rotsachtige heuvel en het gras langs de oevers. In het verblijf is voor bezoekers een tunnel aangelegd waarin de leeuwen van heel dichtbij ervaren kunnen worden. Het is ook mogelijk om, weer buiten, juist naar boven te klimmen en van daaruit dat deel van het verblijf te overzien. Het nieuwe verblijf is in oppervlakte tien keer groter dan het oude. Frans Reulink van De Enk: 'In het nieuwe deel moesten we onder meer bestaande vijvers leegpompen waarin hele grote meervallen bleken te zwemmen. We kwamen hele grote ondergrondse opslagcontainers tegen,

oude spoorlijnen, kabels en leidingen, zelfs een oude stroomvoorziening voor het centrum van Amsterdam. Het was een continue afstemming met Thijs over wat moest blijven of hoe om te gaan met datgene wat we tegenkwamen. Er staan tweehonderd palen in de grond ter ondersteuning van de dome. De rotsen zijn gemaakt door een kunstenaar in beton; soms zijn ze niet van echt te onderscheiden. Het is een landschappelijk en constructief project waarin zo'n beetje alles waar Het Plein zich mee bezighoudt, aan bod komt.'

Vakgenoten

Tijdens de presentaties werden volop technische en ontwerptekeningen, bouwtekeningen, maquettes en schetsen gedeeld, wat het voor de aanwezige landschapsarchitecten een leerzame en interessante middag maakte.

